

LOTIN TILI DARSLARIDA TIBBIY TERMINOLOGIYANING O'RNI

Normurodova M.A

Farmatsevtika ta'lim va tadqiqot instituti

Dolzarbligi

Har bir zamon o'zgarishi bilan rivojlanadi va takomillashib boradi. Tibbiyot sohasidagi lotin tili va tibbiyot terminologiyasiam fanining rivojlanib borishi nbbbiy fanlar bilan bog'liqdir. Tibbiy lotin kursida o'rganish nuqtasi tibbiyot fanining maxsus tushunchalarini bildiruvchi so'zlar va iboralardir. Bunday so'zlar va iboralar atamalar deb ataladi va ularning kombinatsiyasi tibbiy terminologiyani – tibbiyot xodimlarining professional tilini tashkil qiladi. Tibbiy mutaxassis doimiy ravishda yangilanib turadigan professional tildan to'g'ri foydalanishi va atamalarning paydo bo'lishini belgilaydigan qonunlarni tushunishi kerak.

Har qanday mamlakat shifokorlari qadimgi yunon va lotin tillari asosida paydo bo'lgan ko'plab xalqaro, umumiy qabul qilingan atamalardan foydalanadilar. Ushbu atamalar umumbashariy xarakterga ega va millatidan qat'i nazar, mutaxassislar uchun tushunarlidir. Bunday xalqaro atamalar tibbiyot fanining asosiy fondini tashkil etadi. Eng qadimgi davrga epidemiya (epidemia), bronx (bronchus), herpes (herpes), karsinoma (carcinoma), amfizem (emphysema)kabi atamalar kiradi.

Ayrim fanlarning terminologiyalari o'nlab va yuz minglab atamalardan iborat. Terminologiyada boshlang'ich nuqta shundaki, atamaning maqsadi ilmiy tushunchani qisqacha, aniq va aniq ifoda etishdir. Buning uchun atama quyidagi mezonlarga ega bo'lishi kerak: adekvatlik, o'ziga xoslik. Haqiqiy terminologiyada barcha atamalar ushbu talablarga javob bermaydi. Shu sababli, turli fanlar, shu jumladan tibbiyot mutaxassislari o'zlarining professional tillarini tartibga solish va standartlashtirishga katta e'tibor berishadi.

Tadqiqot natijalari va ularni muhokama qilish zamonaviy tibbiyotning terminologik tizimi ko'plab quyi tizimlardan iborat bo'lib, ular orasida uchta etakchi ajralib turadi: anatomik va gistologik terminologiya, farmatsevtika terminologiyasi va klinik terminologiya.

Funksional buzilishlarning nomlari odatda prefiks va ildiz terminoelementlari birikmasi bilan tuziladi. Prefiks TE - dan dys prefiksi eng ko'p ishlatiladi-oxirgi ildiz TE bilan birgalikda: dyskinesia, AE f – diskineziya, muvofiqlashtirilgan vosita harakatlarining buzilishi.Shuningdek, dysfunctio, onis f – disfunktsiya va ma'lum bir organ nomining kombinatsiyasi qo'llaniladi: dysfunctio renum-buyrak disfunktsiyasi. Biron bir funktsiya yoki fiziologik jarayonning to'liq to'xtashi yoki yo'qligi prefiks yordamida ifodalanadi a - (AP-unli tovushdan oldin): aphagia, ae f-afagiya, yutishning to'liq mumkin emasligi; anuria, AE f-anuriya, siydik pufagiga kirmasligi patologik

jarayonlar va holatlarning nomlari prefiks, suffiks va ildiz TE yordamida tuziladi, shuningdek lotincha atamalar-otlar bilan ifodalanadi. Shu bilan birga, ushbu patologik jarayonning xususiyatini tavsiflovchi ta'rif ko'pincha ot atamalariga qo'shiladi.

Deyarli barcha prefikslar prefiks TE sifatida ishlatiladi, ammo yunoncha prefikslar lotin prefikslariga qaraganda ancha keng tarqalgan. Ularning klinik ma'noda ma'nosi odatda anatomik ma'noga to'g'ri keladi.

Biroq, ko'pincha ko'plab atamalarning bir qismi sifatida yunoncha prefiksning ma'nosini aniqlash qiyin, chunki, birinchidan, tibbiy terminologiyada prefiksiz bunday atamalarning ildiz morfemalari ishlatilmaydi, ikkinchidan, yunoncha prefikslarning o'zlari juda ko'p ma'noga ega. Shuning uchun, bunday hollarda, siz atamani prefikslarni ajratmasdan va so'zning morfologik tahlilini o'tkazmasdan o'zlashtirishingiz kerak, masalan: diabetes, AE m – diabet, organizmdan siydikning ortiqcha chiqarilishi bilan tavsiflangan endokrin tabiat kasalliklari guruhining nomi.

"Farmatsevtika" va "farmatsiya" atamaları qadimgi yunon tilidan kelib chiqqan va farmakon dori so'ziga borib taqaladi. Keyinchalik, lotin orqali bu ikki atama Evropaning barcha tillariga kirdi. Tibbiyot an'anaviy ravishda dori ishlab chiqarish uchun xom ashyo nomlarida, dori nomlarida va formulada lotin va lotinlashtirilgan yunoncha so'zlardan foydalanadi.

Lug'at shaklida va farmatsevtika atamasining bir qismi sifatida katta va kichik harflar juda muhimdir. Katta harf bilan ular lug'at shaklida ham, atamaning bir qismi sifatida ham yoziladi:

1. Dorivor o'simliklarning nomlari: Chamomilla, AE f – romashka; Flores Chamomillae – romashka gullari; Frangula, ae f – itshumurt; Decoctum corticis Frangulae-itshumurt po'stlog'ining damlamasi.

2. Kimyoviy elementlar va kationlarning nomlari: Ferrum, i n-temir; Sirupus Aloes cum Ferro – temir bilan aloe siropi; Strychninum, i n – strixnin; Solutio Strychnini nitratis – strixnin nitrat eritmasi.

3. Dori vositalarining nomlari: Prednisolonum, i n-prednizolon; Tabulettae Prednisoloni – prednizolon tabletkalari; Leonurus, i m – motherwort; Tinctura Leonuri – motherwort damlamasi.

4. Dori – darmonlarga teng keladigan so'zlar: Amylum, i n – kraxmal; Gelatina, AE f – jelatin(a); Gelatosa, AE f – gelatoza; Propolisum, i n – propolis; Saccharum, i n-shakar.

Klinik terminologiya (yunon. klinike (techne) – yotgan bemorlarni parvarish qilish) tibbiy terminologiyaning eng keng bo'limidir. Bu erda turli xil kasalliklar va anormalliklarning nomlari, tadqiqot va davolash usullari, klinik mutaxassisliklar va mutaxassislar keltirilgan. Bu ismlarning barchasi asosan otlardir. Bunday otlar bitta ildizli so'zlar bo'lishi mumkin (astma, atis n – astma; hernia, AE f – churra). Biroq, aksariyat hollarda ular murakkab tarkibga ega va asosan yunoncha so'z hosil qiluvchi

elementlardan yoki terminoelementlardan (TE) iborat: hyperaesthesia – yuqori sezuvchanlik.

Affiks va ildiz telari farqlanadi. Affiks TE-prefikslar va qo'shimchalar. Masalan, prefiks hypo – "me'yordan past" degan ma'noni anglatuvchi atamalarni hosil qiladi: gipotermiya – gipotermiya, haroratning pasayishi, gipotermiya; gipotireoz – hipotiroidizm, qalqonsimon bezning pasayishi; hypoxia-gipoksiya, to'qimalarda kislorod darajasining pasayishi. – Oma qo'shimchasi odatda "o'sma" ma'nosiga ega: lipoma, yog ' to'qimalarining o'smasi; odontoma – odontoma, tish to'qimalarining o'smasi. Ildiz TE-bu yunoncha va ba'zan lotincha ismlar, sifatlar yoki olmoshlarning ildizlari yoki asoslari. Ildiz TE ni boshlang'ich va yakuniy bo'linadi. Boshlang'ich TE qo'shimchalar yoki oxirgi TE bilan bog'lanadi. Masalan, te angi – "tomir" ma'nosi bilan – itis yoki – oma qo'shimchalari bilan angioma (angioma, qon tomir to'qimalarining o'smasi) va angiitis (angiit, qon tomir devorlarining yallig'lanishi) atamalarida birlashtirilishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu TE ildiz terminal TE bilan birlashtirilishi mumkin: angioskleroz (angioskleroz, qon tomirlari devorlarining siqilishi), angiospasmus (angiospazm, qon tomirlarining spazmi). Boshlang'ich TE odatda boshqasiga qo'shiladi, shu jumladan oxirgi TE biriktiruvchi unli yordamida – o -:bronchospasmus – bronxospazm, bronxlarning torayishi. Agar boshlang'ich TE qo'shilgan TE unli bilan boshlangan bo'lsa, u holda bog'lovchi – o -, qoida tariqasida, o'tkazib yuboriladi: nefrektomiya – nefrektomiya, buyrakni olib tashlash operatsiyasi. Biroq, ba'zida bu qoida bajarilmaydi va biriktiruvchi-o-saqlanib qoladi: acroaesthesia – distal tana qismlarining yuqori sezuvchanligi.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / отв. ред Б.А.Серебренников. М.: Наука, 1988. С. 8- 69.
2. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика:учеб. Пособие /Мн.Тетра Системс, 2004. 256 с.
3. N.N. Goncharova Linguistic picture of the world as a object of linguistic description. Чернявский М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. - М.: ЗАО «Шико», 2011.
4. Энциклопедия лекарств. - М.: РЛС, 201
5. Tatarenko T. D., Nurmuhambetova B. N., Lisaridi E. K. lotin tili darslarida tibbiy terminologiya // xalqaro amaliy va fundamental tadqiqotlar jurnali. – 2016. – № 8-2. 304-306 betlar;